

Seznam dokumentů k českým a československým dějinám 20. století

- 1) Tříkrálová deklarace**
- 2) Pittsburská dohoda**
- 3) Recepční zákon**
- 4) Československá ústava z roku 1920 (úryvky)**
- 5) Vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava**
- 6) Heydrichův projev**
- 7) Košický vládní program (úryvky)**
- 8) Volební program KSČ z roku 1946**
- 9) Zákon o táborech nucené práce**
- 10) Dva tisíce slov**
- 11) Charta 77**
- 12) Prohlášení OF z 19. listopadu 1989**
- 13) Česko-německá deklarace**

Deklarace generálního sněmu českých zemí proti brest-litevskému jednání (Tříkrálová deklarace), přijatá 6. ledna 1918

Ve čtvrtém roce hrozné války světové, jež si vyžádala nesmírných obětí na životech a statcích národů, dějí se první pokusy o mír. My Čeští poslanci rady říšské, jež byla rozsudky nepřislušných vojenských soudů zbavena řady svých členů slovanských, a zároveň my čeští poslanci rozpuštěného a dosud neobnoveného sněmu království českého jakož i po celou dobu války nesvolávaného sněmu markrabství moravského a neobnoveného sněmu vévodství slezského, jako zvolení zástupcové národa Českého, zdůrazňující veškerá prohlášení českého poselstva na radě říšské, jsme povinni určitě a jasně za lid český a za porobenou a politicky umlčenou větev slovenskou v Uhrách vyznačiti svoje stanovisko k nové úpravě poměrů mezinárodních. Když čeští poslanci obrozeného národa našeho promluvili za války francouzsko-německé o mezinárodních otázkách evropských, prohlásili v memorandu svém dne 8. prosince 1870 slavnostně: "Všichni národové, ať velcí, ať malí, mají stejné právo sebeurčení a rovnost jejich má stejně šetřena býti. Jen z uznání rovnoprávnosti a ze vzájemné vážnosti svobodného sebeurčení všech národů může vykvéstí pravá jejich svoboda a bratrství, všeobecný mír a pravá lidskost."

My poslancové národa českého, věrni jsouce i dnes těmto zásadám svých předchůdců, s radostí jame pozdravili, že dnes všechny ony státy, které jsou založeny na zásadách demokracie, válčící i neutrální, pokládají stejně s námi toto svobodné sebeurčení národů za záruku trvalého míru všeobecného.

Nové Rusko při pokusu o mír všeobecný vložilo do stěžejních podmínek mírových zásadu sebeurčení národů tak, aby národové svobodnou volbou rozhodovali o svém životě a usnesli se, chtějí-li vybudovati stát samostatný, či tvořiti státní celek ve spolku s národy jinými. Naproti tomu prohlásil zástupce Rakousko-Uherska jménem čtyřspolku, že otázka sebeurčení oněch národů, které dosud nemají své státní samostatnosti má býti řešena v každém státě cestou ústavní. Vzhledem k tomu jsme za Český národ povinni prohlásiti, že toto stanovisko zástupce Rakousko-Uherska není stanoviskem naším. My jsme se naopak ve všech svých projevech a návrzích, tomuto řešení vzpírali, ježto po nesčetných trpkých zkušenostech našich neznámá ono nic jiného nežli úplné zamítnutí zásady sebeurčení národů. Trpce žalujeme, že národ náš byl zbaven své samostatnosti státoprávní i svého práva sebeurčení umělými řady volebními, vydán nadto panství německé menšiny a německé centralistické byrokracie. Slovenská větev naše stala se pak obětí brutálnosti maďarské a neslýchaného násilnictví ve státě, jež přece všechny zdánlivě konstituční formy zůstává nejtemnějším koutem Evropy a v němž národové nemaďarští, tvořící většinu, jsou panující menšinou týráni a hubeni, od kolébky odnárodňování, zůstávajíce takřka beze všeho zastoupení na sněmu i úřadech, bez veřejných škol a bez volnosti ve školách soukromých.

Ústava, na niž se odvolává zástupce Rakousko-Uherska, znetvořila i spravedlnost všeobecného práva hlasovacího, rozmnoživši v rakouské radě říšské způsobem umělým počet mandátů německé menšiny a celá její bezcennost pro svobodu národů objevila se až křiklavě jasně v krutém vojenském absolutismu po dobu války. Každý poukaz na tuto ústavu znamená proto ve skutečnosti jenom odmítnutí práva sebeurčení, vydání v plen všech národů v Uhrách, kde jest ústava jen nástrojem nejbezohlednějšího panství oligarchie několika rodů maďarských, jak to bylo znovu potvrzeno novou předlohou o volebně reformě. Národ náš touží se všemi demokraciemi světa po míru všeobecném a trvalém. Jest si však plně vědom pravdy, že trvalým může státi se jenom mír takový, který odstraní staré křivdy, brutální moc převahy zbraní, jakož i napraví států a národů nad národy druhými - mír takový, který zabezpečí samostatný rozvoj národům velkým i malým a osvobodí zejména ony národy, kteří sténají dosud pod cizí nadvládou. Proto také toto právo na svobodný život národní a sebeurčení národů ať malých či velkých a jakékoliv příslušnosti státní, musí býti základem

příštího práva mezinárodního, zárukou míru a přátelského soužití národů i velkým statkem ideálním, který si lidstvo vydobude z hrůz světové války.

My, poslancové národa českého, prohlašujeme, že mír, který by národu našemu nepřinesl spravedlnost a svobody, nemohl by pro něj býti mírem, nýbrž jen počátkem nového mohutného a důsledného zápasu za státní samostatnost, v němž by národ náš napjal veškeré své síly hmotné i mravní až do krajnosti a v tomto bezohledném boji neustal by až do šťastného konce.

Národ náš se hlásí o tuto svou samostatnost, opíraje se o své historické právo státní a jsa všecek prodchnut vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a v svém státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovanské přispěti mohl k novému velkému rozvoji lidstva, založenému na volnosti a bratrství přiznávaje v tomto státě národním menšinám plná, rovná práva národní.

Otázky a úkoly

- 1) Kdo v této deklaraci vyjadřuje svůj postoj?
- 2) V jaké konkrétní historické situaci tento dokument vznikl?
- 3) Jaký mír si přáli zástupci českého národa?
- 4) Co je hlavním programovým cílem této deklarace? O jaký obecný princip je tento cíl opřen?

Pittsburská dohoda

Československá dohoda, uzavretá v Pittsburghu, Pa., dňa 30. máje 1918.

Predstavitelia slovenských a českých organizácií vo Spojených Štátoch, Slovenskej Lígy, Českého Národného Sdruženia a Sväzu Českých Katolíkov, porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Národ. Rady, prof. Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavádných programových prejavochoch a usniesli sa nasledovne:

Schvaľujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých zemí a Slovenska.

Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje sudy.

Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.

Česko-slovenský štát bude republikou, jeho konštitúcia bude demokratická.

Organizácia spolupráce Čechov a Slovákov ve Spoj. Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dorozumení, prehĺbená a upravená.

Podrobné ustanovenia o zariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa osvobodným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.

Albert Mamatey, Ján Janček ml., Milan Getting, Ján Pankuch, rev. Jozef Murgáč, rev. Ján Kubašek, Ondrej Schustek, T. G. Masaryk, Karel Pergler, Dr. Fisher, B. Šimek, J. J. Zmrhal, Hynek Dostál, Vojta Beneš, rev. Innocent Kestl, Jan Straka, Ivan Bielok, rev. Oldř. Zlámal, Michal Bosák, H. H. Miko, Ignác Gessay, Karlovský, rev. Pavel J. Šiška, J. A. Ferencík.

Otázky a úkoly

- 1) Za jakých historických okolností, kdy a kde byla tato dohoda uzavřena?
- 2) Kdo ji uzavřel?
- 3) Co bylo základním obsahem této dohody?
- 4) Jaké postavení mělo mít podle této dohody ve společném státě Slovensko? Byla tato část dohody realizována?

Zákon a svolání Národního výboru o vzniku Československa (tzv. recepční zákon)

Zákon Národního výboru

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

čl. 1/ Státní formu československého státu určí národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je národní výbor;

čl. 2/ veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti;

čl. 3/ všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení;

čl. 4/ zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem;

čl. 5/ Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.

JUDr. Al.Rašín v.r. JUDr. Fr.Soukup v.r. Jiří Stříbrný v.r. Dr.Vavro Šrobár v.r. Ant.Švehla v.r.

Provolání Národního výboru

Lide československý! Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa. Národní výbor, nadaný důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako jediný a oprávněný a odpovědný činitel do svých rukou správu svého státu.

Lide československý! Vše, co podnikáš, podnikáš od tohoto okamžiku jako nový svobodný člen velké rodiny samostatných svobodných národů.

Novými činy v těchto chvílích zahajují se nové, bohdá slavné dějiny Tvoje. Nezklameš očekávání celého kulturního světa, který se žehnáním na rtech vzpomíná Tvých slavných dějin, jež vyvrcholily v nesmrtelné výkony československých legií na západním bojišti a na Sibíři. Celý svět sleduje Tvoje kroky do nového života, Tvůj vstup do země zaslíbené. Zachovej štít čistý jako jej zachovalo Tvé národní vojsko: Československá legie. Bud' si stále vědom, že jsi občanem československého státu nejen se všemi právy, nýbrž i povinnostmi.

Na počátku velikého díla ukládá Ti Národní výbor, ode dneška Tvá vláda, aby Tvé chování a Tvá radost byly důstojny velké chvíle nynější. Naši osvoboditelé Masaryk a Wilson nesmí být zklamáni ve svém přesvědčení, že dobyli svobody lidu, který dovede sám sobě vládnouti, ni jediným rušivým činem nesmí být zkaleny nynější veliké okamžiky, ni jediný z Vás nesmí se dopustiti ničeho, co by mohlo vrhnouti stín na čisté jméno národa.

Každý z Vás musí bezvýhradně šetřiti všeho, co jinému jest svato.

Svobody osobní, majetku soukromého nesmí být dotčeno. Podrobte se bezvýhradně rozkazu Národního výboru.

V Praze, dne 28. října 1918.

Za Národní výbor československý:

Dr.Fr.Soukup v.r., Dr.Vavro Šrobár v.r. Antonín Švehla v.r., Jiří Stříbrný v.r. JUDr. Al.Rašín v.r.

Otázky a úkoly

- 1) Za jakých historických okolností a kdy tento zákon vznikl?
- 2) Zamyslete se nad tím, z jakých důvodů byl tento zákon vyhlášen.
- 3) Objasněte pojem Národní výbor.
- 2) Proč je tento zákon označován jako recepční? Které jeho články se k tomuto označení přímo vztahují?
- 3) Co víte o osobnostech, které jsou pod zákonem podepsány?
- 4) Jaké historické události a osobnosti jsou zmíněny v svolání Národního výboru?

Československá ústava z roku 1920 (úryvky)

...§ 6. Moc zákonodárnou vykonává pro celé území Československé republiky Národní shromáždění, skládající se ze dvou sněmoven: sněmovny poslanecké a senátu...

§ 8 .Sněmovna poslanecká má 300 členů, kteří se volí podle všeobecného, rovného, přímého, tajného práva hlasovacího podle zásady poměrného zastoupení...

§ 13. Senát má 150 členů, kteří se volí podle všeobecného, rovného, přímého, tajného práva hlasovacího podle zásady poměrného zastoupení...

Hlava třetí

Moc vládní a výkonná

1.Prezident republiky jest volen Národním shromážděním

2. Volen může býti státní občan Československé republiky, který je volitelný do sněmovny poslanecké a dosáhl 35 let...

Hlava pátá

Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské

§ 106. Rovnost

2.Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života a své svobody, nehledíc k tomu, jakého jsou původu státní příslušnosti, rasy nebo náboženství...

§ 109. Soukromé vlastnictví

2.Vyvlastnění /soukromého majetku/ je možné jen na základě zákona a za náhradu,...

§117. Svoboda učení a svědomí. Svoboda projevu mínění

1. Každý může v mezích zákona projevovat mínění slovem písmem, tiskem, obrazem apod.

§ 128. Rovnost státních občanů.

1.Všichni státní občané ...jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických, nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství...

3. Státní občané ...mohou ...volně užívati jakéhokoliv jazyka...

Otázky a úkoly

- 1) Jaké údaje lze zjistit z tohoto úryvku o politickém a státním systému ČSR?
- 2) Jakou podobu měla zákonodárná moc v ČSR?
- 3) Jakou úlohu hrál prezident?
- 4) Jaká práva a jaké povinnosti občanů ČSR ústava přinášela?
- 5) Ústavy kterých států asi byly pro československou ústavu vzorem?
- 6) V textu ústavy je uváděna možnost vyvlastnění soukromého majetku státem za náhradu. Došlo v době existence První československé republiky (1918 – 1938) ve větší míře k tomuto procesu? Pokud ano, tak za jakých okolností?

Výnos o zřízení „Protektorátu Čechy a Morava“

Po tisíc let náležely k životnímu prostoru německého národa česko-moravské země. Násilí a nerozum vytrhly je svévolně z jejich starého historického okolí a posléze jejich zapojením do umělého útvaru Česko-Slovenska vytvořily ohnisko stálého neklidu. Od roku k roku se zvětšovalo nebezpečí, že z tohoto prostoru — jako již jednou v minulosti — vyjde nové nesmírné ohrožení evropského míru. Neboť česko-slovenskému státu a jeho držitelům moci se nepodařilo organisovati rozumně soužití národních skupin, v něm svémocně spojených, a tím probuditi a zachovati zájem všech zúčastněných na udržení jejich společného státu. Prokázal však tím svou vnitřní neschopnost k životu a propadl proto nyní také skutečnému rozkladu.

Německá říše však nemůže v těchto, pro její vlastní klid a bezpečnost, stejně jako pro obecné blaho a obecný mír tak rozhodně důležitých oblastech trpěti žádné trvalé poruchy. Dříve nebo později musela by nésti nejtěžší důsledky jako mocnost dějinami a zeměpisnou polohou nejsilněji interesovaná a spolupostížená. Odpovídá tudíž příkazu sebezáchovy, jestliže Německá říše jest rozhodnuta zasáhnouti rozhodně k zajištění základů rozumného středoevropského řádu a vydati nařízení, která z toho vyplývají. Neboť dokázala už ve své tisícileté dějinné minulosti, že díky jak velikosti tak i vlastnostem německého národa jediná jest povolána řešiti tyto úkoly.

Naplněn vážným přáním sloužiti opravdovým zájmům národů obývajících v tomto životním prostoru, zajistiti národní svébytnost německého a českého národa, prospěti míru a sociálnímu blahu všech, nařizují tudíž jménem Německé říše jako základnu pro budoucí soužití obyvatelů těchto oblastí toto:

Článek 1.

(1) Části bývalé Česko-Slovenské republiky obsazené v březnu 1939 německými oddíly náleží napříště k území Velkoněmecké říše a vstupují jako »Protektorát Čechy a Morava« pod její ochranu.

(2) Pokud obrana Říše to vyžaduje, učiní Vůdce a říšský kancléř pro jednotlivé části těchto území úpravu od toho odchylnou.

Článek 2.

(1) Obyvatelé Protektorátu, kteří jsou příslušníky německého národa, stávají se německými státními příslušníky a podle ustanovení zákona z 15. září 1935 (Říšs. Zák. I, str. 1146) o říšských občanech, říšskými občany. Pro ně platí tudíž také ustanovení na ochranu německé krve a německé cti. Podléhají německé soudní pravomoci.

(2) Ostatní obyvatelé Čech a Moravy sestávají státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava.

Článek 3.

(1) Protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám.

(2) Vykonává svoje výsostná práva, náležející mu v rámci Protektorátu ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami Říše.

(3) Tato výsostná práva jsou zastávána vlastními orgány a vlastními úřady s vlastními úředníky.

Článek 4.

Hlava autonomní správy Protektorátu Čechy a Morava požívá ochrany a čestných práv hlavy státu. Hlava Protektorátu potřebuje pro výkon svého úřadu důvěry Vůdce a říšského kancléře.

Článek 5.

(1) Jako zastávce říšských zájmů jmenuje Vůdce a říšský kancléř »Říšského Protektora v Čechách a na Moravě«. Jeho úřední sídlo jest Praha.

(2) Říšský Protektor jako zástupce Vůdce a říšského kancléře a jako zmocněnec říšské vlády má úkol pečovati, aby bylo dbáno politických směrnic Vůdce a říšského kancléře.

(3) Členové vlády Protektorátu jsou potvrzováni Říšským Protektorem. Potvrzení může být odvoláno.

(4) Říšský Protektor jest oprávněn dáti se informovati o všech opatřeních vlády Protektorátu a udíleti jí rady. Může podati námitky proti opatřením, která by byla s to poškoditi Říši a je-li nebezpečí v prodlení, vydati nařízení, nutná ve společném zájmu.

(5) Od vyhlášení zákonů, nařízení a jiných právních předpisů, jakož i od výkonu správních opatření a pravoplatných soudních rozsudků jest upustiti, podá-li Říšský Protektor námitky.
Článek 6.

(1) Zahraniční věci Protektorátu, obzvláště ochranu jeho státních příslušníků v cizině, zastává Říše. Říše povede zahraniční věci tak, jak to odpovídá společným zájmům.

(2) Protektorát obdrží zástupce u říšské vlády s úředním označením »vyslanec«.

Článek 7.

(1) Říše poskytuje Protektorátu vojenskou ochranu.

(2) Vykonávajíc tuto ochranu, udržuje Říše v Protektorátu posádky a vojenská zařízení.

(3) Pro udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku může Protektorát zřídit vlastní sbory. Organizaci, početní sílu a výzbroj určí říšská vláda.

Článek 8.

Říše vykonává bezprostřední dohled na dopravnictví, jakož i na pošty a telekomunikace.

Článek 9.

Protektorát náleží k celnímu území Německé říše a podléhá jeho celní výsosti.

Článek 10.

(1) Zákonitým platidlem jest vedle říšské marky až na další koruna.

(2) Poměr obou měn navzájem určí říšská vláda.

Článek 11.

(1) Říše může vydávati právní předpisy s platností pro Protektorát, pokud toho vyžaduje společný zájem.

(2) Pokud je dána společná potřeba, může Říše převzít do vlastní správy správní obory a zřídit potřebné pro ně vlastní říšské úřady.

(3) Říšská vláda může učiniti opatření potřebná k udržení bezpečnosti a pořádku.

Článek 12.

Právo platné do té doby v Čechách a na Moravě zůstává v účinnosti, pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší.

V Praze dne 16. března 1939.

Vůdce a říšský kancléř: Adolf Hitler v. r.

Říšský ministr vnitra: Dr. Frick v. r.

Říšský ministr zahraničí: von Ribbentrop v. r.

Říšský ministr a přednosta říšské kanceláře: Dr. Lammers.

Otázky a úkoly

- 1) Za jakých historických okolností tento dokument vznikl?
- 2) Jaké důvody pro zřízení Protektorátu Čechy a Morava jsou v úvodu dokumentu uváděny?
- 3) Jaký status měli v protektorátu čeští Němci a jaký Češi?
- 4) Jaké postavení měl mít teoreticky protektorát v rámci Německa? Kterými konkrétními institucemi mělo být toto postavení vyjádřeno?
- 5) Čím bylo ovšem toto postavení v podstatě anulováno?
- 6) Kdo byl hlavou německé správy v protektorátu? Které konkrétní historické osobnosti tuto funkci zastávaly?
- 7) Jak to bylo zastoupením protektorátu v zahraničí?
- 8) Jakým způsobem měla být podle dokumentu řešena „vojenská ochrana“ protektorátu?

Heydrichův projev (úryvek)

„Je třeba pro nejbližší dobu války jasně Čechům ukázat: ať nás miluješ nebo ne, ať pomýšlíš pro později na samostatný stát nebo ne, důležité je, že přinejmenším teď uznáváš, že vyvolat povstání anebo klást odpor je pro tebe v tomto okamžiku jen škodlivé...Ty lidi nezískáme, to nechceme, a ani by se nám to nepodařilo...Potřebuji zde klid, aby...český dělník plně nasadil svou pracovní sílu ve prospěch německého válečného úsilí, aby zde...nic nezdržovalo další zvyšování zbrojní výroby...K tomu patří i to..., že přirozeně musíme dát českým dělníkům natolik nažrat, aby mohli vykonávat svou práci...S ohledem na válku a z taktických důvodů nesmíme připustit, aby se Čech kvůli jistým věcem rozzuřil a vybuchl, a i když musíme být momentálně z určitých taktických důvodů tvrdí, musíme si přesto počínat tak, aby Čech nemohl dospět k závěru – protože nevidí jiné východisko – že musí jít do povstání...

Tento prostor musí být jednou definitivně osídlen německy...Abych získal přehled, kdo z lidí v tomto prostoru je vhodný k poněmčení, musím provést soupis obyvatelstva podle rasového zřetele...

Jsou tu následující lidé: jedni jsou dobré rasy a dobrého smýšlení, s těmi je to jednoduché, ty můžeme poněmčit. Potom jsou tu...lidé špatné rasy a špatného smýšlení. Takové lidi musím dostat ven. Na Východě je dost místa...Uprostřed zůstává střední vrstva..., ve které jsou špatně smýšlející lidé dobré rasy...To jsou ti nejnebezpečnější, protože tvoří...vůdcovskou vrstvu. Nezbude nám nic jiného než pokusit se usídlit část v říši...a pokusit se je převychovat a poněmčit – nebo, nepůjde-li to, postavit je nakonec ke zdi.“

Otázky a úkoly

- 1) Co víte o autorovi projevu? Odhadněte, kdy tento projev vznikl.
- 2) Jakými principy se měla řídit nacistická politika vůči Čechům v období války? Z jakých důvodů? Kterou skupinu českého obyvatelstva se R. Heydrich pokoušel získat určitými sociálními výhodami a proč?
- 3) Jaké záměry měli nacisté s českým národem po skončení války?
- 4) Co z opatření prováděných nacistickou okupační správou v průběhu války už bylo východiskem pro „konečné řešení české otázky“?

Košický vládní program (úryvky)

I

Nová vláda má býti vládou široké Národní fronty Čechů a Slováků a tvoří ji představitelé všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozenecý zápas za svržení německé a maďarské tyranie...

II

...hlavním úkolem vlády, jemuž musí býti podřízeno všechno ostatní, bude všemožné stupňování válečného úsilí Československa až do osvobození celé země a úplné porážky hitlerovského Německa.

III

Vláda ...chce ještě více upevňovat bojovou spolupráci čs. armády s Rudou armádou a vidí v ní vzor pro budování nové, skutečně demokratické, antifašistické čs. armády.

Aby byla umožněna co nejužší bojová spolupráce s Rudou armádou, nutná v zájmu vítězství i naší budoucnosti, budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády...

IV

Vyjadřujíc neskonanou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě...

V

...Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresech a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory...

VI

Vláda se bude jako první domácí vláda republiky pokládat za ztělesnění československého státního společenství, založeného na nových zásadách. Učiní konec všem starým sporům a vycházejíc z uznání Slováků jako nacionálně svébytného národa, bude vláda od prvních svých kroků důsledně se snažit, aby v česko-slovenském poměru byla uskutečněna zásada "rovný s rovným" a aby tak bylo uplatněno skutečné bratrství mezi oběma národy...

VII

Vláda se bude starat o to, aby byla co nejdříve vyřešena otázka Zakarpatské Ukrajiny, postavená samým obyvatelstvem této země. Vláda si přeje, aby otázka tato byla vyřešena podle demokraticky projevené vůle karpatoukrajinského lidu a v plném přátelství mezi Československem a Sovětským svazem, a jest přesvědčena, že tomu tak skutečně bude. Vláda učiní v tomto smyslu všechny nutné přípravy.

VIII

...Z občanů Československé republiky německé a maďarské národnosti, kteří měli československé státní občanství před Mnichovem 1938, bude státní občanství potvrzeno u antinacistů a antifašistů... U ostatních československých občanů německé a maďarské národnosti bude československé státní občanství zrušeno...

IX

Vláda bude pokládat za svůj nejvyšší odpovědný úkol a za svou mravní povinnost před českým a slovenským národem postihnouti a vydati soudu a trestu všechny válečné provinilce, všechny zrádce, všechny vědomé a aktivní pomocníky německých nebo maďarských utlačovatelů...

X

...budou zajištěny a pod národní správu dány ihned majetky všeho druhu, pokud jsou v držbě, ve vlastnictví anebo ve správě: občanů nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německých a maďarských občanů Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatních občanů Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty.

XI

Vycházejíc vstříc volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po důsledném provedení nové pozemkové reformy a vedena snahou především jednou provždy vyrvati českou a slovenskou půdu z rukou cizácké německo - maďarské šlechty, jakož i z rukou zrádců národa a dáti ji do rukou českého a slovenského rolnictva a bezzemků, vítá vláda konfiskaci půdy nepřátel a zrádců, kterou provádí Slovenská národní rada, a její rozdělení mezi drobný zemědělský lid, vláda rozšíří podobné opatření na celé území republiky...

Otázky a úkoly

- 1) Charakterizujte československou i mezinárodní historickou situaci, ve které tento vládní program vznikl.
- 2) Které byly hlavní body tohoto dokumentu?
- 3) Jak se podle něho měnila struktura státní a politické moci v Československu?
- 4) K jaké podstatné změně došlo v zahraniční politice ČSR? Proč?
- 5) Jak měl být nyní nově pojímán vztah mezi Čechy a Slováky?
- 6) Jaký postoj zaujímal tento vládní program k německé a maďarské menšině? Proč?
- 7) V tomto dokumentu je určitým způsobem řešeno i „vyrovnání s minulostí“. Jak?
- 8) Jaké hospodářské změny tento program naznačoval?

Program KSČ pro volby 1946

Co chtějí komunisté?

Komunisté chtějí pevné spojenectví dělníků a rolníků.

To znamená, že chtějí, aby u nás v Československu bylo zachováno úplné a ničím neomezené soukromé vlastnictví české a slovenské půdy, aby už nikdy pracující rolníci nemohli být vyvlastňováni nebo vykořisťováni pozemkovými, průmyslovými a finančními velkokapitalisty, aby konfiskovaná ...půda byla odevzdána do úplného a trvalého osobního soukromého a dědičného vlastnictví těm, kdo na ní pracují. Komunisté jsou proti zavádění kolchozů u nás, proti jakýmkoliv formám násilného združstevňování.

Komunisté chtějí, aby výkupní ceny živočišných a rostlinných výrobků byly odstupňovány tak, aby na prvním a druhém místě přispívaly k zvelebení drobných a středních hospodářství...

Komunisté chtějí zdárný vývoj řemesla, živnosti, maloobchodu.

Komunisté chtějí, aby byl zachován a hájen soukromý majetek všech těch, kdož ho nabyli poctivou prací, aby se podnikání řemeslníků, malých a drobných živnostníků a obchodníků zdárně vyvíjelo a netrpělo konkurencí zjištných velkopodnikatelů, aby z distribuce byly vyřazeny všechny zbytečné a prospěchářské mezistupně velkoobchodu.

Komunisté chtějí, aby malé a drobné podniky byly spravedlivě a plánovitě vedeny, spravovány a státem podporovány k prospěchu řemesla a obchodu, aby dostávaly spravedlivý přiděl surovin, strojů a účasti na veřejných a státních dodávkách, dovozu a vývozu atd.

Komunisté chtějí, aby řemeslo mělo zlaté dno a obchod kvetl, aby se malému a drobnému podnikateli za jeho práci, iniciativu a risiko dostalo spravedlivé odměny.

Komunisté chtějí rozkvět kultury, svobodu svědomí, vzrůstání významu duševních pracovníků, naší inteligence, vědců a umělců, techniků, státních a veřejných zaměstnanců.

To znamená, že chtějí, aby náš národ šel ve stopách Husa, Komenského, Kolára, Šafaříka, Palackého, Havlíčka, Němcové, Smetany, Nerudy, Masaryka, Štúra, Hviezdoslava, Vančury, Kratochvíla, aby vyvíjel svou nezávislou, lidovou, demokratickou pokrokovou kulturu.

Komunisté chtějí, aby věda, umění, vzdělání a výchova sloužily u nás lidu, pracujícím, blahobytu, rozvoji a štěstí celého národa a ne jenom úzké vrstvě bohatých, životem přesycených vyvolenců.

Komunisté chtějí, aby u nás inteligence – pracovníci hlavy – věrně sloužila své vlasti, pracujícímu lidu a aby bylo zajištěno materiální postavení naší inteligence a výchově nových kádrů vědců, umělců, učitelů, lékařů, inženýrů, techniků, vynálezců, agronomů, úředníků, právníků atd. atd. byla věnována největší péče.

Proto ten, kdo chce, aby naše česká a slovenská kultura vzkvétala...

ten půjde s komunisty – ten bude volit č. 1

Otázky a úkoly

- 1) Jaké byly hlavní programové body tohoto dokumentu?
- 2) Ke kterým sociálním a společenským skupinám se KSČ v tomto programu hlavně obracela? Jakými sliby je konkrétně chtěla získat?
- 3) Jaké byly příčiny velkého volebního úspěchu KSČ ve volbách v květnu 1946?
- 4) Jak se lišila realita po únoru 1948 od slibů obsažených v tomto programu?

Zákon o táborech nucené práce (25. říjen 1948)

§ 1.

1. Aby osoby uvedené v §2 mohly být vychovány k práci jako občanské povinnosti a aby mohlo být využito jejich pracovních schopností k prospěchu celku, zřizují se tábory nucené práce...

3. Pracovních sil zařazených do táborů bude použito pro výkon prací podnikaných státem, národními podniky a svazky lidové správy ke splnění jednotného hospodářského plánu.

§ 2.

1. Do táborů budou zařazeny

a/ osoby, které jsou starší 18 let, nepřekročily 60. rok věku a jsou tělesně a duševně způsobilé, ale práci se vyhýbají nebo ohrožují výstavbu lidově demokratického zřízení nebo hospodářský život, zvláště veřejné zásobování...

b/ osoby právoplatně odsouzené pro některý z činů uvedených v zákonu ze dne 6. října 1948 č. 231 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky...

§ 3.

1. O zařazení do tábora a o době trvání pobytu v něm...rozhodují tříčlenné komise, jejichž členy a náhradníky jmenují krajské národní výbory.

2. Do tábora lze zařadit osoby uvedené v § 2 na dobu od tří měsíců do 2 roků.

§ 4.

Komise zřízená podle § 3, odst. 1 může...

a) zakázati osobě zařazené do tábora po jejím propuštění pobyt v určitém územním okrsku nebo místě nebo jí určití místo pobytu,

b) naříditi vyklizení bytu zařazené osoby,

c) rozhodnouti, že do živnostenského podniku nebo majetkových podstat zařazené osoby bude zavedena národní správa..

Otázky a úkoly

- 1) Jakými motivy bylo vedeno přijetí tohoto zákona?
- 2) Kdo rozhodoval o umístění člověka v táboře nucených prací?
- 3) Jaká základní demokratická zásada tím byla popírána?
- 4) Uveďte další příklady porušování základních lidských práv v ČSR po roce 1948.
- 5) Tábory nucených prací měly svůj předobraz v podobných institucích v jiné zemi. Ve které a jak se tam tyto tábory nazývaly?

Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům a všem

Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějami přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost státnických zkušeností, věcných znalostí ani filosofického vzdělání, kdyby aspoň byli měli víc obyčejné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídání schopnějšími.

Komunistická strana, která měla po válce velikou důvěru lidí, postupně jí vyměňovala za úřady, až je dostala všechny a nic jiného už neměla. Musíme to tak říci a vědět to i ti komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak veliké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sobce, vypočítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím. Jejich příliv zapůsobil na povahu i chování strany, která nebyla uvnitř zařízena tak, aby v ní bez ostudných příhod mohli nabývat vlivu pořádní lidé, kteří by ji plynule proměňovali, tak aby se stále hodila do moderního světa. Mnozí komunisté proti tomuto úpadku bojovali, ale nepodařilo se jim zabránit ničemu z toho, co se stalo.

Poměry v komunistické straně byly modelem i příčinou stejných poměrů ve státě. Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupů od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací neměla kritiku. Parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit. Volby neměly význam, zákony ztratily váhu. Nemohli jsme důvěřovat svým zástupcům v žádném výboru, a když jsme mohli, nedalo se po nich zase nic chtít, protože nemohli ničeho dosáhnout. Ještě horší však bylo, že jsme už téměř nemohli důvěřovat ani jeden druhému. Osobní i kolektivní čest upadla. S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podle schopností darmo mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty peníze není dnes spolehnout. Pokazily se vztahy mezi lidmi, ztratila se radost z práce, zkrátka přišly na národ časy, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter.

Za dnešní stav odpovídáme všichni, více však komunisté mezi námi, ale hlavní odpovědnost mají ti, kdo byli součástí či nástrojem nekontrolované moci. Byla to moc umíněné skupiny rozprostřená pomocí stranického aparátu z Prahy do každého okresu a obce. Tento aparát rozhodoval, co kdo smí a nesmí dělat, on řídil družstevníkům družstva, dělníkům závody a občanům národní výbory. Žádná organizace nepatřila ve skutečnosti svým členům, ani komunistická. Hlavní vinou a největším klamem těchto vládců je, že svou vůli vydávali za vůli dělnictva. Kdybychom tomu klamu chtěli věřit, museli bychom dnes dávat za vinu dělníkům úpadek našeho hospodářství, zločiny na nevinných lidech, zavedení cenzury, která zabránila, aby se o tom všem psalo, dělníci by byli vinní chybnými investicemi, ztrátami obchodu, nedostatkem bytů. Nikdo rozumný samozřejmě v takovou vinu dělnictva neuvěří. Všichni víme, zejména to ví každý dělník, že dělnictvo prakticky nerozhodovalo v ničem. Dělnické funkcionáře dával odhlasovat někdo jiný. Zatímco se mnozí dělníci domnívali, že vládou, vládla jejich jménem zvláště vychovaná vrstva funkcionářů stranického a státního aparátu. Ti fakticky zaujali místo svržené třídy a sami se stali novou vrchností. Spravedlivě však řekněme, že někteří z nich si tuto špatnou hru dějin dávno uvědomili. Poznáme je dnes podle toho, že odčiňují křivdy, napravují chyby, vracejí rozhodování členstvu, omezují pravomoc i početní stav úřednického aparátu. Jsou s námi proti zaostalým názorům v členstvu strany. Ale velká část funkcionářstva se brání změnám a má dosud váhu ! Má pořád ještě v ruce mocenské prostředky, zvláště na okresech a v obcích, kde jich může užívat skrytě a nezálovatelně.

Od začátku letošního roku jsme v obrodném procesu demokratizace. Začal v komunistické straně. Musíme to říci a vědět to i ti nekomunisté mezi námi, kteří odsud už nic dobrého nečekali. Je ovšem třeba dodat, že tento proces ani nemohl jinde začít. Vždyť jenom komunisté mohli po celých dvacet let žít jakýmsi politickým životem, jen komunistická kritika byla u věcí, kde se dělaly, jen opozice v komunistické straně měla tu výsadu, že byla v doteku s protivníkem. Iniciativa a úsilí demokratických komunistů je proto jen splátkou na dluh, který celá strana má u nekomunistů, jež udržovala v nerovnoprávném postavení. Komunistické straně nepatří tedy žádný dík, patří jí snad

přiznat, že se poctivě snaží využít poslední příležitosti k záchraně své národní cti. Obrodný proces nepřichází s ničím příliš novým. Přináší myšlenky a náměty, z nichž mnohé jsou starší než omyly našeho socialismu a jiné vznikaly pod povrchem viditelného dění, měly být dávno vysloveny, byly však potlačovány. Nemějme iluzi, že tyto myšlenky vítězí teď silou pravdy. O jejich vítězství rozhodla spíše slabost starého vedení, které se zřejmě napřed muselo unavit dvacetiletým vládnutím, v němž mu nikdo nebránil. Zřejmě musely do plné formy dozrát všechny vadné prvky skryté už v základech a ideologii tohoto systému. Nepřeceňujme proto význam kritiky z řad spisovatelů a studentů. Zdrojem společenským změn je hospodářství. Správné slovo má svůj význam, jen když je řečeno za poměrů, které jsou už správně opracovány. Správně opracované poměry - tím se u nás, bohužel, musí rozumět naše celková chudoba a úplný rozpad starého systému vládnutí, kdy se v klidu a míru na náš účet zkompromitovali politikové jistého typu. Pravda tedy nevíteží, pravda prostě zbývá, když se všechno ostatní prosustruje ! Není tudíž důvodu k národní vítězoslávě, je pouze důvod k nové naději.

Obracíme se na vás v tomto okamžiku naděje, která je však pořád ohrožena. Trvalo několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěří ani teď. Ale promluvili jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zlidštit režim musíme jediné dokončit. Jinak by odplata starých sil byla krutá. Obracíme se hlavně na ty, kdo zatím jen čekali. Čas, který nastává, bude rozhodující pro mnoho let.

Čas, který nastává, je léto s prázdninami a dovolenými, kdy se nám po starém zvyku bude chtít všeho nechat. Vsaďme se však, že naši milí odpůrci si nedopřejí letního oddechu, budou mobilizovat své zavázané lidi a budou si už teď chtít zařídít klidné svátky vánoční! Dávejme tedy pozor, co se bude dít, snažme se tomu porozumět a odpovídat. Vzdejme se nemožného požadavku, aby nám vždycky někdo vyšší podal k vědem jediný výklad a jediný prostý závěr. Každý si bude muset udělat své závěry, na svou odpovědnost. Společné shodné závěry je možno najít jen v diskusi, k níž je nutná svoboda slova, která je vlastně jedinou naší demokratickou vymožeností letošního roku.

Do příštích dnů však musíme jít také s vlastní iniciativou a vlastními rozhodnutími.

Především budeme odporovat názorům, kdyby se vyskytly, že je možné dělat nějakou demokratickou obrodu bez komunistů, popřípadě proti nim. Bylo by to nespravedlivé, ale také nerozumné. Komunisté mají vybudované organizace, v těch je třeba podpořit pokrokové křídlo. Mají zkušené funkcionáře, mají konečně pořádek v ruce rozhodující páky a tlačítka. Před veřejností však stojí jejich Akční program, který je také programem prvního vyrovnání největší nerovnosti, a nikdo jiný nemá žádný stejně konkrétní program. Je třeba požadovat, aby se svými místními akčními programy přišli před veřejnost v každém okrese a v každé obci. Tu náhle půjde o velmi obyčejné a dávno čekané správné činy. KSC se připravuje na sjezd, který zvolí nový ústřední výbor. Žádejme, aby byl lepší než ten dnešní. Říká-li dnes komunistická strana, že své vedoucí postavení napříště chce opírat o důvěru občanů a ne o násilí, věřme tomu potud, pokud můžeme věřit lidem, které už teď posílá jako delegáty na okresní a krajské konference.

V poslední době jsou lidé zneklidněni, že se postup demokratizace zastavil. Tento pocit je zčásti projevem únavy ze vzrušeného dění, zčásti odpovídá faktu : minula sezóna překvapivých odhalení, vysokých demisí a opájitých projevů nebývalé slovní smělosti. Zápas sil se však jen poněkud skryl, bojuje se o obsah a znění zákonů, o rozsah praktických opatření. Krom toho novým lidem, ministrům, prokurátorům, předsedům a tajemníkům, musíme popřát čas na práci. Mají právo na ten čas, aby se mohli buďto osvědčit, nebo znemožnit. Krom toho v centrálních politických orgánech nelze dnes čekat víc. Stejně projevíly nechtě podivuhodné ctnosti.

Praktická kvalita příští demokracie závisí na tom, co se stane s podniky a v podnicích. Při všech našich diskusích nakonec nás mají v rukou hospodáři. Dobré hospodáře je třeba hledat a prosazovat. Je pravda, že všichni jsme ve srovnání s rozvinutými zeměmi špatně placeni a někteří ještě hůř. Můžeme žádat víc peněz - které lze natisknout a tím znehodnotit. Žádejme však spíše ředitele a předsedy, aby nám vyložili, co a za kolik chtějí vyrábět, komu a zač prodávat, kolik se vydělá, co z toho se vloží do modernizace výroby a co je možno rozdělit. Pod zdánlivě nudnými titulky běží v novinách odraz velmi tvrdého boje o demokracii nebo koryta. Do toho mohou dělníci jakožto podnikatelé zasáhnout tím, koho zvolí do podnikatelských správ a podnikových rad. Jakožto

zaměstnanci mohou pro sebe udělat nejlíp, když si za své zástupce zvolí do odborových orgánů své přirozené vůdce, schopné a čestné lidi bez ohledu na stranickou příslušnost.

Jestliže nelze v této době čekat od nynějších centrálních politických orgánů víc, je třeba dosáhnout více v okresech a obcích. Žádejme odchod lidí, kteří zneužili své moci, poškodili veřejný majetek, jednali nečestně nebo krutě. Je třeba vynalézat způsoby, jak je přimět k odchodu. Například : veřejná kritika, rezoluce, demonstrace, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávka, bojkot jejich dveří. Odmítat však způsoby nezákonné, neslušné a hrubé, jelikož by jich využili k ovlivňování Alexandra Dubčeka. Náš odpor k psaní hrubých dopisů musí být tak všeobecný, aby každý takový dopis, který ještě dostanou, bylo možno považovat za dopis, který si dali poslat sami. Oživujme činnost Národní fronty. Požadujme veřejná zasedání národních výborů. K otázkám, které nechce nikdo znát, ustavujme vlastní občanské výbory a komise. Je to prosté : sejde se několik lidí, zvolí předsedu, vedou řádně zápis, publikují svůj nález, žádají řešení, nedají se zakřiknout. Okresní a místní tisk, který většinou zdegeneroval na úřední troubu, proměňujme v tribunu všech kladných politických sil, žádejme ustavení redakčních rad ze zástupců Národní fronty nebo zakládejme jiné noviny. Ustavujme výbory na obranu svobody slova. Organizujme při svých shromážděních vlastní pořádkovou službu. Uslyšíme-li divné zprávy, ověřujme si je, vysílajme delegace na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujme třeba na vratech. Podporujme orgány bezpečnosti, když stíhají skutečnou trestnou činnost, naší snahou není způsobit bezvládní a stav všeobecné nejistoty. Vyhybejme se sousedským hádkám, neožirejme se v politických souvislostech. Prozrazujme fyzly.

Oživený letní pohyb po celé republice vyvolá zájem o uspořádání státoprávního vztahu mezi Čechy a Slováky. Považujeme federalizaci za způsob řešení národnostní otázky, jinak je to jen jedno z významných opatření k demokratizaci poměrů. Toto opatření samo o sobě nemusí ani Slovákům přinést lepší život. Režim - v českých zemích zvlášť a na Slovensku zvlášť - se tím ještě neřeší. Vláda stranicko-státní byrokracie může trvat, na Slovensku dokonce o to líp, že jako "vybojovala větší svobodu".

Veliké znepokojení v poslední době pochází z možnosti, že by do našeho vývoje zasáhly zahraniční síly. Tváří v tvář všem přesilám můžeme jediné trvat slušně na svém a nezačínat si. Svě vládě můžeme dát najevo, že za ní budeme stát třeba se zbraní, pokud bude dělat to, k čemu jí dáme mandát, a své spojence můžeme ujistit, že spojenecké, přátelské a obchodní smlouvy dodržíme. Naše podrážděné výtky a neargumentovaná podezření musí jen ztěžovat postavení naší vlády, aniž nám pomohou. Rovnoprávné vztahy si beztak můžeme zajistit jediné tím, že zkvalitníme své vnitřní poměry a dovedeme obrodný proces tak daleko, že jednou ve volbách si zvolíme státníky, kteří budou mít tolik statečnosti, cti a politického umu, aby takové vztahy ustavili a udrželi. To je ostatně problém naprosto všech vlád všech menších států světa ! Letošního jara vrátila se nám znovu jako po válce velká příležitost. Máme znovu možnost vzít do rukou naši společnou věc, která má pracovní název socialismus, a dát jí tvar, který by lépe odpovídal naší kdysi dobré pověsti i poměrně dobrému mínění, jež jsme o sobě původně měli. Toto jaro právě skončilo a už se nevrátí. V zimě se všecko dovíme. Tím končí toto naše prohlášení k dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům, vědcům, technikům a všem. Napsáno bylo z podnětu vědců.

Otištěno podle znění publikovaného in: Literární listy, roč. I, č. 18, 27. červen 1968.

Otázky a úkoly

- 1) Popište historické souvislosti, za kterých tento dokument vznikl.
- 2) Autorem tohoto dokumentu je spisovatel Ludvík Vaculík. Co o této osobnosti víte?
- 3) Jak L. Vaculík charakterizuje úlohu KSČ po 2. světové válce?
- 4) Jaké směry reformního hnutí navrhuje?
- 5) Odhadněte reakci, jakou tento dokument vzbudil v ostatních komunistických státech.

Prohlášení CHARTY 77 ze dne 1.1. 1977

Dne 13. 10. 1976 byl ve sbírce zákonů ČSSR (č. 120) zveřejněn "Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech", které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23. 3. 1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit.

Svobody a práva, jež tyto pakty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových lidí, a jejichž uzákonění může významně pomoci humánnímu vývoji naší společnosti. Víme proto, že ČSSR k těmto paktům přistoupilo. Jejich zveřejnění nám ale s novou naléhavostí připomíná kolik základních občanských práv platí v c. naší zemi zatím - bohužel - jenom na papíře.

Zcela iluzorní je například právo na svobodu projevu, zaručované článkem 19 prvního paktu.

Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jenom proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbaveni jakékoliv možnosti bránit se, stávají se prakticky obětí apartheidu.

Statisícům dalších občanů je odpírána "svoboda od strachu (preambule prvního paktu), protože jsou nuceni žít trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti.

V rozporu s článkem třináct druhého paktu, zajišťujícím právo na vzdělání, je nesčetným mladým lidem bráněno ve studiu jen pro jejich názory nebo dokonce pro názory jejich rodičů. Bezpočet občanů musí žít ve strachu, že kdyby se projevíli v souladu se svým přesvědčením, mohli by být sami nebo jejich děti zbaveni práva na vzdělání.

Uplatnění práva "vyhledávat, přijímat, rozšiřovat informace všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem či prostřednictvím umění" (bod dvě, článek 19 prvního paktu) je stíháno nejen mimosoudně, ale i soudně, často pod rouškou kriminálního obvinění (jak o tom svědčí mimo jiné právě probíhající procesy s mladými hudebníky).

Svoboda veřejného projevu je potlačována centrálním řízením všech sdělovacích prostředků i publikačních a kulturních zařízení. Žádný politický, filosofický či vědecký názor nebo umělecký projev, jen trochu se vymykající úzkému rámci oficiální ideologie či estetiky nemůže být zveřejněn; je znemožněna veřejná kritika kritizovaných společenských jevů, je vyloučena možnost veřejné obrany proti nepravdivým a urážlivým nařčením oficiální propagandy (zákonná ochrana proti "útokům na čest a pověst", jednoznačně zaručovaná článkem 17 prvního paktu, v praxi neexistuje), lživá obvinění nelze vyvrátit a marný je každý pokus dosáhnout nápravy nebo opravy soudní cestou; v oblasti duchovní a kulturní tvorby je vyloučena otevřená diskuse. Mnoho vědeckých a kulturních pracovníků i jiných občanů je diskriminováno jen proto, že před lety legálně zveřejňovali či otevřeně vyslovovali názory, které současná politická moc odsuzuje.

Svoboda náboženského vyznání, důrazně zajišťovaná článkem 18 prvního paktu, je systematicky omezována mocenskou svévolí; oklešťováním činnosti duchovních, nad nimiž trvale visí hrozba odepření nebo ztráty státního souhlasu s výkonem jejich funkce; existenčním i jiným postihem osob, které své náboženské vyznání slovem či skutkem projevují; potlačováním výuky náboženství apod.

Nástrojem omezení a často i úplného potlačení řady občanských práv je systém faktického podřízení všech institucí ve státě politickým direktivám aparátu vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jednotlivců. Ústava ČSSR a ostatní zákony a správní normy neupravují ani obsah, ani formu, ani tvorbu a aplikaci takových rozhodnutí: jsou převážně zákulisní, často jen ústní, občanům vesměs neznámá a jimi nekontrolovatelná; jejich původci

nezodpovídají nikomu než sami sobě a své vlastní hierarchii, přitom však rozhodujícím způsobem ovlivňují činnost zákonodárných i výkonných orgánů státní správy, justice, odborových, zájmových i všech společenských organizací, jiných politických stran, podniků, závodů, úřadů, zařízení, přičemž jejich příkazy mají přednost i před zákonem.

Dostanou-li se organizace nebo občané při výkladu svých práv a povinností do rozporu s direktivou, nemohou se obrátit k nestranné instanci, protože žádná neexistuje. Tím vším jsou vážně omezena práva vyplývající z článků 22 a 21 prvního paktu (práva sdružovat se a zákaz jakéhokoliv omezení jeho výkonu) i článku 25 (rovnost práva podílet se na vedení věci veřejných) a článku 26 (vyloučení diskriminace před zákonem).

Tento stav také brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakéhokoliv omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávkou (bod 1 článku 8 druhého paktu).

Další občanská práva, včetně výslovného zákazu "svévolného zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence" (článek 17 prvního paktu), jsou povážlivě narušována také tím, že ministerstvo vnitra nejrůznějšími způsoby kontroluje život občanů, například odposlechem telefonů a bytů, kontrolou pošty, osobním sledováním, domovními prohlídkami, budováním sítě informátorů z řad obyvatelstva (získávaných často nepřipustnými hrozbami nebo naopak sliby). Často přitom zasahuje do rozhodování zaměstnavatelů, inspiruje diskriminační akce úřadů a organizací. Ovlivňuje justiční orgány a řídí propagandistické kampaně sdělovacích prostředků. Tato činnost není regulována zákony, je tajná a občan se proti ní nemůže nijak bránit.

V případě politicky motivovaného trestního stíhání porušují vyšetřovatelé a justiční orgány práva obviněných a jejich obhajoby, zaručované článkem 1 prvního paktu i čs. zákony. Ve věznicích se s takto odsouzenými lidmi zachází způsobem který porušuje lidskou důstojnost vězňů, ohrožuje jejich zdraví a snaží se je morálně zlomit.

Obecně je porušován i bod 2 článku 12 prvního paktu, zaručující právo občanů svobodně opustit svou zemi, pod záminkou "ochrany národní bezpečnosti" (bod 3) je toto právo vázáno na různé nepřipustné podmínky. Svévolně se postupuje i při udělování vstupních víz cizím státním příslušníkům, z nichž mnozí nemohou navštívit ČSSR například jen proto, že se pracovně či přátelsky stýkali s osobami u nás diskriminovanými.

Někteří občané - ať soukromě, na pracovišti či veřejně (což je prakticky možné jen v zahraničních sdělovacích prostředcích) - na soustavné porušování lidských práv a demokratických svobod upozorňují a dožadují se v konkrétních případech náprav, jejich hlasy však zůstávají většinou bez odezvy a nebo se stávají předmětem vyšetřování.

Odpovědnost za dodržování občanských práv v zemi padá samozřejmě především na politickou státní moc. Ale nejen na ni. Každý nese svůj díl odpovědnosti za obecné poměry, a tedy i za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vládu ale i všechny občany. Pocit této spoluodpovědnosti, víra ve smysl občanské angažovanosti a vůle k ní, i společná potřeba, hledat její nový a účinnější výraz přivedl nás k myšlence vytvořit CHARTU 77, jejíž vznik dnes veřejně oznamujeme.

CHARTA 77 je volné, neformální otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě. Těch práv, která člověku přiznávají oba uzákoněné mezinárodní pakty, závěrečný pakt Helsinské konference, četné mezinárodní dokumenty proti válkám, násilí a sociálnímu a duchovnímu útisku, a které souhrnně vyjadřuje Všeobecná deklarace lidských práv OSN.

CHARTA 77 vyrůstá ze zázemí solidarity a přátelství lidí, kteří sdílejí starost o osud ideálů, s nimiž spojují svůj život a práci.

CHARTA 77 není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství. Patří k ní každý, kdo souhlasí s její myšlenkou, účastní se její práce a podporuje ji.

CHARTA 77 není základnou k opoziční politické činnosti. Chce sloužit k obecnému zájmu jako mnohé podobné iniciativy v různých zemích na Západě a Východě.

Nechceme tedy vytyčovat vlastní program politických či společenských reforem či změn, ale vést v oblasti svého působení konstruktivní dialog s politickou a státní mocí, zejména tím, že budeme upozorňovat na různé konkrétní případy porušování lidských práv, připravovat jejich dokumentaci, navrhnout řešení, předkládat různé obecnější návrhy směřující k prohlubování těchto práv a jejich záruk, působit jako prostředník v případných i konkrétních konfliktních situacích, které může bezpráví vyvolat, apod. . . .

Svým symbolickým jménem zdůrazňuje CHARTA 77, že vzniká na prahu roku, který byl vyhlášen rokem práv politických vězňů a v němž má Bělehradská konference zkoumat plnění závazků z Helsink. Jako signatáři tohoto prohlášení pověřujeme prof. dr. Jana Patočku, dr. h. c. Václava Havla a prof. dr. Jiřího Hájka úlohou mluvčích CHARTY 77. Tito mluvčí ji plnomocně zastupují jak před státními a jinými organizacemi, tak i před naší a světovou veřejností a svými podpisy zaručují autenticitu jejích dokumentů. V nás i v dalších občanech, kteří se připojí, budou mít své spolupracovníky, kteří se s nimi zúčastní potřebných jednání, ujmou se dílčích úkolů a budou s nimi sdílet veškerou zodpovědnost.

Věříme, že CHARTA 77 přispěje k tomu, aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé.

V Praze dne 1. 1. 1977

Otázky a úkoly

- 1) Na jaké mezinárodní závazky československého státu se Charta 77 odvolávala?
- 2) Jaké vnitropolitické události (zmiňované v textu) sehrály roli při vzniku Charty 77?
- 3) Na která konkrétní porušování lidských práv v Československu prohlášení Charty 77 upozorňuje?
- 4) Z jakých důvodů se Charta 77 nevymezovala jako vyhraněná opoziční politická organizace?
- 5) Uveďte příklady osobností z politického, vědeckého kulturního života, které podepsaly Chartu 77.

Provolání Občanského fóra (19. listopad 1989)

Na setkání v hledišti pražského Činoherního klubu bylo dne 19. 11. 1989 ve 22 hodin ustaveno Občanské fórum jako mluvčí té části československé veřejnosti, která je stále kritičtější k politice současného československého vedení a která byla v těchto dnech hluboce otřesena brutálním masakrem pokojně manifestujících studentů... Občanské fórum se cítí být způsobilé okamžitě jednat se státním vedením o kritické situaci v naší zemi, vyjadřovat aktuální požadavky veřejnosti a jednat o jejich řešení.

Takovéto jednání, které by mělo být začátkem celospolečenské diskuse o budoucnosti Československa, chce Občanské fórum začít jednáním o těchto naléhavých a širokou veřejností stále otevřeněji formulovaných požadavcích:

1/ Aby ihned odstoupili ze svých funkcí ti členové předsednictva ÚV KSČ, kteří jsou bezprostředně spojeni s přípravou intervence pěti států Varšavské smlouvy z roku 1968 a kteří jsou odpovědní za mnohaletou devastaci všech oblastí společenského života u nás... Jmenovitě jde o Gustáva Husáka, Miloše Jakeše, Jana Fojtíka, Miroslava Zavadila, Karla Hoffmanna a Aloise Indru. Zhoubná politika těchto lidí, kteří po léta odmítali jakýkoli demokratický dialog se společností, zcela zákonitě vyústila do hrůzných událostí posledních dnů...

3/ Aby byla ustavena komise, která konkrétně vyšetří zásahy policie proti pokojně manifestujícím občanům, zjistí jejich viníky a navrhne jejich potrestání. V této komisi musí být zástupci Občanského fóra.

4/ Aby byli okamžitě propuštěni všichni vězňové svědomí, včetně těch, kteří byli zadrženi v souvislosti s posledními manifestacemi...

Občanské fórum... je otevřeno všem složkám a silám československé společnosti, kterým záleží na tom, aby i naše země začala pokojným způsobem hledat cesty k demokratickému společenskému uspořádání, a tím i k hospodářské prosperitě.

Za Občanské fórum:

Ing. Rudolf Battěk, Petr Čepek, Václav Havel, Milan Hruška, prof. dr. Milan Jelínek, Milan Křáňko, dr. Lubomír Kopecký, CSc., Jiří Křížan, Václav Malý, Martin Mejstřík, Petr Oslzlý, doc. dr. Libor Pátý, CSc., Jana Petrová, Jan Ruml, prof. Věnek Šilhán, Ondřej Trojan, ing. Josef Vavroušek, CSc., Saša Vondra

Otázky a úkoly

- 1) O jakém brutálním masakru studentů se v textu mluví? Kdy k němu došlo?
- 2) Charakterizujte úlohu Občanského fóra v událostech na konci roku 1989. Co si kladlo OF v tomto dokumentu za cíl?
- 3) Co se míní pojmem vězňové svědomí, který je použit v textu?
- 4) Charakterizujte aspoň některé z osobností, které jsou podepsány pod tímto dokumentem.

Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z 21. ledna 1997

Vlády České republiky a Spolkové republiky Německo majíce na paměti Smlouvu mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci ze dne 27. února 1992, kterou si Češi a Němci podali ruku, oceňující dlouhé dějiny plodného a pokojného soužití Čechů a Němců, během kterého bylo vytvořeno bohaté kulturní dědictví působící až dodnes, přesvědčeny, že spáchané křivdy nelze odčinit, ale nanejvýš zmírnit, a že při tom nesmí docházet k novým křivdám, vědomy si, že Spolková republika Německo plně podporuje přijetí České republiky do Evropské unie a do Severoatlantické aliance v přesvědčení, že to je ve společném zájmu, přihlašující se k důvěře a otevřenosti ve vzájemných vztazích jako předpokladu pro trvalé a do budoucna zaměřené usmíření společně prohlašují:

I

Obě strany jsou si vědomy svého závazku a odpovědnosti dále rozvíjet česko-německé vztahy v duchu dobrého sousedství a partnerství a přispívat tím k utváření sjednocující se Evropy. Česká republika a Spolková republika Německo dnes sdílejí společné demokratické hodnoty, respektují lidská práva, základní svobody a normy mezinárodního práva a jsou oddány zásadám právního státu a politice míru. Na tomto základě jsou odhodlány přátelsky a úzce spolupracovat ve všech oblastech důležitých pro vzájemné vztahy. Obě strany jsou si zároveň vědomy, že společná cesta do budoucna vyžaduje jasné slovo o minulosti, přičemž příčina a následek ve sledu událostí nesmějí být opomíjeny.

II

Německá strana přiznává odpovědnost Německa za jeho roli v historickém vývoji, který vedl k Mnichovské dohodě z roku 1938, k útěku a vyhánění lidí z československého pohraničí, jakož i k rozbití a obsazení Československé republiky. Lituje utrpení a křivd, které Němci způsobili českému lidu nacionálněsocialistickými zločiny. Německá strana vzdává čest obětem nacionálněsocialistické vlády násilí a těm, kteří této vládě násilí kladli odpor. Německá strana si je rovněž vědoma, že nacionálněsocialistická politika násilí vůči českému lidu přispěla k vytvoření půdy pro poválečný útěk, vyhánění a nucené vysídlení.

III

Česká strana lituje, že poválečným vyháněním, jakož i nuceným vysídlením sudetských Němců z tehdejšího Československa, vyvlastňováním a odnímáním občanství bylo způsobeno mnoho utrpení a křivd nevinným lidem, a to i s ohledem na kolektivní charakter prisuzování viny. Zejména lituje excesů, které byly v rozporu s elementárními humanitárními zásadami i s tehdy platnými právními normami, a nadto lituje, že bylo na základě zákona č. 115 z 8. května 1946 umožněno nepohlížet na tyto excesy jako na bezprávné a že následkem toho nebyly tyto činy potrestány.

IV

Obě strany se shodují v tom, že spáchané křivdy náležejí minulosti, a že tudíž zaměří své vztahy do budoucna. Právě proto, že si zůstávají vědomy tragických kapitol svých dějin, jsou rozhodnuty nadále dávat při utváření svých vztahů přednost dorozumění a vzájemné shodě, přičemž každá strana zůstává vázána svým právním řádem a respektuje, že druhá strana má jiný právní názor. Obě strany proto prohlašují, že nebudou zatěžovat své vztahy politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti.

V

Obě strany potvrzují své závazky z článků 20 a 21 Smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci ze dne 27. února 1992, v nichž jsou zakotvena práva příslušníků německé menšiny

v České republice a osob českého původu ve Spolkové republice Německo. Obě strany jsou si vědomy, že tato menšina a tyto osoby hrají důležitou roli ve vzájemných vztazích, a konstatují, že jejich podpora je i nadále v oboustranném zájmu.

VI

Obě strany jsou přesvědčeny, že vstup České republiky do Evropské unie a volný pohyb v tomto prostoru dále usnadní soužití Čechů a Němců. V této souvislosti vyjadřují zadostiučinění, že na základě Evropské dohody o přidružení mezi Českou republikou a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy bylo dosaženo značného pokroku v oblasti hospodářské spolupráce včetně možností samostatně výdělečné a podnikatelské činnosti podle čl. 45 této Dohody. Obě strany jsou připraveny v rámci svých platných právních předpisů brát při posuzování žádostí o pobyt a přístup na trh práce zvláštní zřetel na humanitární a jiné důvody, zejména na příbuzenské vztahy a rodinné a další vazby.

VII

Obě strany zřídí česko-německý fond budoucnosti. Německá strana prohlašuje, že je připravena vložit do fondu 140 miliónů DM. Česká strana prohlašuje, že je připravena vložit do fondu 440 miliónů Kč. Obě strany uzavřou zvláštní dohodu o společné správě fondu. Tento společný fond bude sloužit k financování projektů společného zájmu (jako jsou setkávání mládeže, péče o staré lidi, výstavba a provoz léčebných ústavů, péče o stavební památky a hroby a jejich obnova, podpora menšin, partnerské projekty, česko-německá diskusní fóra, společné vědecké a ekologické projekty, jazyková výuka, přeshraniční spolupráce). Německá strana se hlásí ke svému závazku a odpovědnosti vůči všem, kteří se stali oběťmi nacionálněsocialistického násilí. Proto mají být projekty, u kterých je to vhodné, ku prospěchu především obětem nacionálněsocialistického násilí.

VIII

Obě strany se shodují v tom, že historický vývoj vztahů mezi Čechy a Němci zejména v první polovině 20. století vyžaduje společné zkoumání, a proto se zasazují za pokračování dosavadní úspěšné práce česko-německé komise historiků. Obě strany zároveň považují udržování a péči o kulturní dědictví, které spojuje Čechy a Němce, za důležitý příspěvek k budování mostů do budoucnosti. Obě strany dohodnou zřízení česko-německého diskusního fóra, které bude podporováno zejména z prostředků česko-německého fondu budoucnosti a na němž se bude pod záštitou obou vlád a za účasti všech kruhů, majících zájem na úzkém a dobrém česko-německém partnerství, pěstovat česko-německý dialog.

Poznámka: Deklarace byla podepsána 21.ledna 1997. Za německou stranu ji podepsali Helmut Kohl a Klaus Kinkel, za českou stranu Václav Klaus a Josef Zieleniec.

Otázky a úkoly

- 1) Kdy tento dokument vznikl a z jakých důvodů?
- 2) Jaké historické události jsou v textu zmíněny a jak jsou hodnoceny?
- 3) Za co se v deklaraci omlouvá německá strana a za co česká?
- 4) Je deklarace českou omlouvou za odsun sudetských Němců?
- 5) Které z bodů deklarace se obracejí spíše do budoucnosti?